

ЧИРПАНСКА (ВАЗОВА) ГОСТНА СТАЯ В РИЛСКИЯ МАНАСТИР

Мария Колева

По повод 85 години от смъртта на Иван Вазов

На 3 юли 1891 г. игуменът отец Иоасаф нарежда на архондарджията (от гр. Ключар) отец Серапион да настани писателя Иван Вазов в ”Чирпанската одая (гостна стая) на Рилския манастир.

“... На сутрешния ден се пробудих рано. Слънцето влияеше приветливо през широките прозорци на стаята ми. Тая стая е широка, просторна и весела. Тя обладава хубав вид от прозорците на североизток. Стаята вижда утринното слънце, живописните планински чуки и скалите на Еленин връх, с полите на които стои манастира и високата седловина на Кобилино Бранище. Под самите прозорци бучи потокчето Друшлявица, което ми е пяло цяла нощ. Реката Друшлявица ме преспива трета нощ като една вълшебница и на нея дължа второто си посещение в манастира.

Рила е една от най-многоводните планини на България. Петдесет езера са пръснати из нея – по северната и източната и част. Те служат за източници на главните реки, които тръгват от Рила към Дунав и към Бяло море.

Тая блажена одая е застлана изключително с губери, от които някои твърде изящно изтъкани. Всичките, както и възглавниците са набожно приношение в манастира от поклонници. Чрез същия начин са снабдени с постелки и стотина други стаи и килии в манастира.

Лавички една връз друга до вратата поддържат стомнички и свещници. Голям долап пази завивките и постелките.”¹

В периода на възстановяване и новоизграждане на Рилския манастир след унищожителния му пожар през 1833 г. с морална и материална подкрепа участват всички издигнати в икономическо отношение български селища.

Чирпанлии дават средства и откупуват една от гостните стаи, която заема източното манастирско крило, редом с Копривщенската стая, от страната на Самоковската порта. В северната и стена над вратата се чете: “лето 1835 ноември 6”.

Чирпанската стая е малка по размери 5/6,20 м., вис. 3,20 м. Около стените и 3,40 м. по средата. Двата големи прозореца гледат към шумната и пенлива р. Друшлявица.

Голям глинен кюп (делва) до софрата се пълни с вода и покрит с дървен, кръгъл капак. За измиване на ръцете и лицето се използва още и меден гюм. Софрата е оградена с “триклучници” (трикраки столчета) и вълнени възглавници за сядане. На лавиците са наредени медни, ковани и калайдисани сахани Тъй като “Чирпанската одая” е предпочитана от големия писател Иван Вазов, често я наричат “Вазова”. Там се пазят масата и дивитът (мастилницата), които ползва писателят при написването на своя пътепис “Великата рилска пустиня”. Заглавието на пътеписа си той взема от първата печатна история на манастира “Описание Болгарскаго свещеннаго монастыря Рьльскаго”

(написана през 1879 г. от отец Неофит Рилски). Неговата майка баба Съба изтъкава за “Чирпанската одая” изящен губер “на рози”.

След реставрацията на стаята през 1963-1966 г. в нея се урежда експозиция, която напомня времето на нейното създаване. През 1985 г. експозицията “Вътрешна уредба на Чирпанската гостна стая” е обновена с възстановени експонати поради износване на тъканите или разпиляване на оригиналите.

В източната и южната стена на стаята е разположен дъсченият миндерлик, висок две педи и покрит с “китен чаршаф” (вълнен, четворно(диметно) тъкан плат във вишнево с дантела от конци, излизаци от основата). Хоризонталната част, както и ръба на отвесната му част над чаршафа са покрити от чирпански китеници.

Китениците са вълнени, червени, изработени в техника “вързана” с мотивите “рози” в розово, зелено, турскосиньо, тъмнозелено и бяло.

Вълнените, тесни възглавници (разм. 35/100 см.) с модел “калмукан” (изтъкани четворно на черни и зелени “сурми” (иви) в късите краища на червено поле са околовръст на миндерлика).

Подът е застлан с чирпанска килимена черга. Тя е лито тъкана с украса от “сурми” (иви) и геометрични мотиви “макази” в жълто, турскосиньо, зелено, червено и виненочервено.

Зелен глинен мангал по средата на стаята служи за допълнително отопление (освен вградената тухлена печка), в дръжките на който са мушнати джезвета за приготвяне на чирпанска блага (греяна) ракия.

В ъгъла срещу вратата се намира дървената софра за ядене. На нея са наредени пръстени блюда за хранене, паници за вино и кълкъници. Кълкъниците са стомни с дръжки и клубче с пълчица за пиене

на вода. Името им произлиза от “къл-къл” (звука при пиене на вода). Кълканиците, както и паниците на чирпанските паничари (грънчари) са прочути в цялата Турска империя и служат за сипване на манастирска чорба или курбан. До нас са оцелели някои сахани с надписи: “Тодор ь Колофъ 1844. Чирп.”, “1848 черпанъ на Св. Иванъ”, “Черп. 1846”, “Никола Генувъ, Чирп. Дарявам го на святаго Иоанна рил. Ман. 1855”, Ч. К. Кунаreto чубана Стойко 1864”, Георги събовъ чирп. 1883”, “лето 1893 Здравко Радков от г. Чирпанъ”, “От чирп. 1893 Петко Мартиновъ”, “Подарук на свити Иван 1896 от Колю Гочувъ чирп.”, “Чирп. Поклонник М.Мискалев иже Магда на Св. Иованъ за чирп. одая 1896” и “Таню Колофъ Чирп. одая 1910”.

Поклонниците в манастира престояват 3-4 дни, през което време за гостите се полагат всички необходими грижи. В магерницата (построена през 1819 г. във вид на борова шишарка) в големи казани се приготвя ядене за поклонниците. Храната се донася и слага на софри в бакърени, калайдисани, ковани сахани. От големите бъчви в манастирската изба се точи вино и ракия за поклонниците.

Духовниците таксидиоти, довели гостите в манастира ги развеждат по околностите, постниците и църквите около него. Това става само през лятото или в дните на големите празници.²

На западната стена на стаята са вградени мусандри (долапи), където се нареждат завивките (губери и двуполи черги от вълна), постелките (плъстове и платчетата (едноплати вълнени или козиняви черги); надиплят се горните и долните дрехи.

Чирпанлийката сама преде, тъче и шие всичко необходимо за долни и горни дрехи (плат за ризи, шаек за дрехи, кърпи за лице, месали, пояси, престилки, женски кафтани), постелки, завивки, възглавници, торби за храна и пренос на вещи и други.

Когато някоя бременна жена тъче платно и на свършване падне пръчката от кросното (където се навива основата) тъчакката я взема, скрива я под престилката си и отива към пътните врата. Застанала там, тя гледа какъв човек ще мине – жена или мъж. Вярва се, че ако е мъж, ще роди мъжко и обратно.³

За осветление в Чирпанската гостна стая се използват чирпански восъчни свещи.

Между стоките за износ като продукт на занаятчийството в Чирпан са восъкът, коприната, биволските и волските сахтияни и виното. Восъкът, произвеждан в Чирпан е жълт и великолепен по качество.⁴

Духовникът, яхнал кон лично предвожда богомолците. Той е облечен като турчин гавазин ясакчия (турска стража), за да бъде защитен. Хората пътуват по семейства с коли, впрегнати с волове.

Всеяко благочестиво семейство счита за свой християнски дълг да отиде поне веднъж в годината на поклонение при Св. Иван и да му остави своя дар от благодарност за изцеление или пък здраве и да вземе благословение от светеца.

Изцеленията от Св. Иван над болни хора са многобройни. За целта се употребяват елея (масло) от кандилото, горящо пред иконата Св. Иван Рилски от иконостаса; памуче, което е докоснало ръката на светеца от ковчегата с неговите мощи; вода от аязмото при гроба на Св. Иван за измиване и пиене; пръст от гроба на светеца (поставя се във вода и се пие); използване на Свети Ивановите “брадички” (различни билки около пещерата, където е живял той) за тамян, с които прекаждат болни; осветяване на вещи, оставени под ковчегата с мощите, за да преносуват там и други.

Благодарните богомолци оставяли на ковчегата с мощите на Св. Иван и Чудотворната икона на Майката Божия “Осеновица” в главната манастирска черква “Рож-

дество на Пресвета Богородица” своите дарове – женски и мъжки носии, ризи, престилки, възглавници, чорапи, завивки, постелки и други.⁵

Отвътре на предната корица на Часослов и Месецослов от началото на XVIII в. (106 листа хартия с разм. 9/14 см. има бележка от ново време: Тази книга е донесена от град Чирпанъ въ подаръкъ отъ единъ непознатъ благочестив поклонник, който не остави даже името си”.

Библиотекаръ Арх. Климентъ Рилецъ 28 августъ 1941 г.⁶

Чрез своите таксидиоти, чирпанлии активно подпомагат Рилския манастир с парични средства, записани по години в Манастирската кондика (сметководна книга):

1836 г. – 940 гроша, духовник Харитон Чирпан (лист 39 б)

1850 г. – 4, 396 гр., дух. Агапий, Чирпан (лист 140 б)

1854 – 1856 г. – 9,429 гроша, духовник Ананий) лист 144 б)

1860 г. – 4,396 гроша, дух. Агапий Чирпан

1862 г. – 2,798 гроша от Чирпан

1864 г. – 5,160 гроша от Чирпан

1867 г. – 1240 гроша от чирпанци, дух. Партений (лист 187 а)

1867 г. – 3,521 гроша от Чирпан на Вознесение, дух. Партений (лист 187 б)

1868 г. – 1287 гроша от чирпанци, духовник Партений (лист 193 а)

1868 г. – 2,808 гроша от чирп. дух. Партений на Вознесение (лист 194)

1869 г. – 1488 гроша от чирпанци, дух. Партений, на Вознесение (лист 198 б)

1870 г. – 1251 гроша, Чирпан

1871 г. – 2,578 гроша от Пловдив и Чирпан, дух. Партений (лист 207а)

Рилските монаси духовници таксидиоти (от гр. пътувам) осъществяват духовно общение на обителта с всички българи. Това са най-опитните, най-образованите и деятелни монаси, които съ-

бират помощи за манастира и довеждат в него поклонници от различни краища на отечеството. Назначаването на манастирските братя за духовници таксидиоти става на манастирски събор. Всеки духовник получава от манастирската управа или свои предшественици една кутия, наречена още таксидиотски кивот ими мощехранителница. В нея се съхраняват частици от мощите на светии, частици от честното дърво (Мамврийски дъб, под който Господ се явява на Авраам в образа на трима ангели) с разглобен водосветен кръст в специално гнездо.

С помощта на кивота, духовникът обикалял благочестивите християни и извършвал религиозните треби. Една от главните функции на духовника е да извършва тайнството “и з п о в е д”.

Рилските духовници таксидиоти са истински пазители на православната вяра и българската народност.⁷

Тъй като материалната издръжка на манастира зависи от поклонниците, то игумените подсещат духовниците таксидиоти по места с писма да организират тяхното идване.

Организирането на групи от поклонници по време на турското робство е свързано с много трудности – обири по пътищата от разбойници, глад от сушеви години и тежък робски труд: “Човеците умаяни и затруднени с пътища, да правят мостове никак спокойствие не им оставя за поклонение да сесъсетят. Има днес човещи, които с всичкото си трудолюбие не могат да изкарат насъщния си хляб. Селото ни пак е изложено на турски произвол и така тегло от всякъде”.

В старо време посрещането на поклонници в манастира е голямо събитие. Манастирската управа, всички братя, послушници и прислужници излизат на Дупнишката порта, за да посрещнат скъпите и дългоочаквани гости. Камбаните тържествено известяват тяхното пристигане.

След кратък молебен в църквата, гостите се настаняват с помощта на 50 прислужници по манастирските стаи. Преди да си тръгнат за вкъщи поклонниците записват своите имена за годишно поменуване и оставят дарения за манастира.

“Имало обичай портаро да бди и като усети, че идат поклонници да иде да обади хабер чрез камбано, за да излезнат да ги посрещнат. Пречестио игумен Иосиф сос него старци и сос сичкио клир церковен. Посрещаха ни чесно и радосно. Слуги ни зимаха конете, а ние се покланяхме и целунахме десницата на игумено и като влездохме во манастиро светна прекрасната църква и прехубаво здание, което са направили с трудовете и устроението на отците и сос милостинята на нашето отечество. Като загърмяха камбаните толку ни докара увеселение духовно щото ни се учини чи флезнахме в царството небесно. Всички станаха во иступление (во изумление) сос умвете си думаха християнин да сподоби преславно светилище, дом Божий и дом преподобнаго отца Ианна Рилскаго. После уведоха ни у църквата сос церковни пеня и молебен. Споменуваха ни имената и ние се покланяхме и целувахме светите икони и святия ковчег с мощите на светеца святого отца Иоана и като направиха отпуст, благословиха ни. После ни определиха одаи каде да кондисаме и урахатим като отпочинахме разгледахме по манастиро и прочия. Показуват мястото, много велики красоти – зданията, направата може да речете таков манастир, такива церкви у сичките турски держави няма.

Кога направихме обиколение (лито) сос икони и кръстове игумено беше облечен сос архиерейска мантия и патерица, свещеноиноците с прехубави одежди, иноците в раса и сичките по них вървахмее, на земята запираха и правеха молебен. Кога почнахме да флизаме у свещенио монастир почнаха да гърмят

сичките камбани и сичките дървени клепала содружени от духовни слатки песни, тогава усетихме великото духовно забравихме каде се намираме.”⁸

“Тук е мястото да отбележа за една високо благородна черта на тогавашните чирпански чорбаджии спрямо сиромасите. Турската данъчна власт разпределя данъците върху българите по махали в града. Тя съобщава на махленските български общинари, че еди коя си махала ще плати за еди колко си гроша. Тия общинари в един празничен ден събират махленското население и пред него разпределят данъка по семейства и състояние. Богатите вземали върху себе си данъка на бедните семейства. Първенците се обръщали към всеки един и го питали дали е благодарен от това разпределение и може ли той да плати определения данък. В това време става едно подпомагане при изплащанито на всякакъв данък и поради това никого не хвърляли в затвора.

Всяка събота раздавали храна за умрелите, а на “задуше” (задушница) на гробищата. Там бива пълно като мравуняк с жени, деца и бедняци. Там на всеки гроб ще видиш тепсия или месал с блюдо, пълно с варено жито объркано с печено брашно и подсладено с петмез, плитчици от чисто брашно и печени в тава, всевъзможни плодове и ошаф (сушени плодове), шишенце с вино или ракия. Всичко се раздава за душите на умрелите. Мине ли дядо поп да прекади гроба и съестните продукти, започва раздаването – най-напред на него и после на останалите. Раздава се на бедните, на децата и на просящите от гроб на гроб, додето всеки свърши своето.

Неделен или друг празничен ден църквата е препълнена с млади и стари богомолци. Всички са облечени в чисти дрехи, държани в мусандрите само за тоя ден. Някои ще донесат в църквата шарлан за кандилото, а сутринта ще окачат на някоя икона подарък, обречен по рано (риза,

гащи, кърпа, месал). Влезе ли в църквата всеки богомолец ще си купи от пангала няколко восъчни свещи, от които ще запали и залепи по една на всеки светилник и ще се прекръсти благоговейно и ще целуне най-първо иконите на иконостаса, дето един свещеник ще му помаже челото на кръст с масло от кандилото. След това ще целуне други икони като им се поклони с надлежното смирение и страхопочитание. След това ще се установи на надлежното място като поздрави с “добро утро” най-близкия до него. От там той ще слуша молитвите и песните що са възнасят към Бога от служещия свещеник и певците. Когато минава “преносът” (чашата потир) на Светото причастие всеки трябва да бъде обърнат с лице към свещеника. Други му хвърлят кърпа под краката, за да мине през нея. Минава ли свещеник с кадилница, обръщат се към него и му се покланят, без да се кръстят. Започне ли да се чете второто евангелие, някои страдалци от болест, отиват и навеждат глава под евангелието докато попът свърши четенето. Това се върши за здраве и облекчение. Някои страдалци от очebol си потапят двата пръста във водата дето гасят свещите под големите кандила пред царските двери и си квасят очите за здраве. Минава, ли се с дискоса, всеки ще пусне в него някоя пара. Към края на богослужението един свещеник ще тръгне с табла в ръка и ще раздава нафора на богомолците, която се приема без прекръстване, а с целуване ръката на попа. Нафора се приема от богомолец, който е дошъл в черква без да пийне и хапне нещо. В края на богослужението всеки си излиза от църквата с едно душевно облекчение.

Набожността у българите в Чирпан до Освобождението ни беше развита до голяма степен. В същата степен било у тях единодушието по общи въпроси. Лесно се печелило съгласието щом се подигнало въпрос за общо дело – от образова-

телен или религиозен характер. Идеята за построяване на училище или църква се възприемала веднага одобрително. Това се потвърждава, че след първата половина на XIX в. почти едно след друго в трите махали се построяват големи църкви и по едно голямо училище. Предприеме ли се направата на училище или църква, чирпанци започват да събират помощи от града и селата, без да ги задължава някой. Родителите на учениците гледали на учителя с голямо уважение и много от тях се радвали като виждали, че детето им почва да чете и пише и това четмо и писмо според тяхната вяра било дар от небето и под такива разбирания се извършвала всяка благотворителност. Те я считали за милостиня, която всеки е длъжен да даде на Бога и за своята душа.⁹

Градът Чирпан (от турс. черпа = черпя вода, пера) възниква около многобройни и живоносни извори в м. “Текира” (= аязмо, светена вода).

Студената лъджа (баня) е оградена с 4 квадратни зида, дълбока повече от човешки бой. Водата извира от дъното и е хваната с глинени тръби, които на 5- 6 метра имат дупчици за чучури. Дървено корито събира водата от тях.

Според разказите на вярващите самата къпалня означава Иисус Христос, 12- те чучура- апостолите Христови, Тук чирпанлии извършват обичая “чрепене” (което турците изменят на Чирпа).

Посетителите първо трябвало да се почерпят с водата от чучурите , а после да влезнат в къпалнята. Свещеник подавал на всеки вода от кълкъница.

Преносното значение да обичая “чрепане” означава, че хората изпърво приемат учението Христово чрез апостолите, а после ще влезнат при Иисус Христос, дето ще намерят спасение. Чучурите носят имената на апостолите.

“Черпането” означава приемане даром вода: (учение Христово) чрез чучу-

рите (апостолите) от един и сищи извор (Иисус Христос).

При нашествието си на българска земя, турците присвояват изворите в м. “Текира”, където си измиват лицето, ушите, ръцете до лактите и краката, преди да влезнат в джамията.

Старите българи в града ходят навечер срещу Гергьовден да вземат вода от колелата на воденицата да си измият лицето и занесат в къщи, защото тя идва от Текира.¹⁰

Чирпанци ходят качени на волски коли на минерални бани (Хасковските, Кортенските, Ягода, Ст. Загорските) след свършване на всяка селскостопанска работа или за голям празник така сякаш отиват на манастир.

По пътя за Ст. Загора има чешма с три огромни чучура с бистра, буйна и пивка вода, която пълни дълги дървени корита. Говори се, че българите от околността идват тук за празника Великден. Жените, облечени в копринени ризи, приготвени ръчно специално за този ден. Трите чучура означавали за тях Светата Троица. Към 1960 г. чешмата е затрита умишлено и около нея сега е квартал “Трита чучура” на Ст. Загора.

В древността в района на Чирпан живеят тракийските племена беси и пирогери (производители на пшеница).

Обширното плодородно поле всред което се намира град Чирпан е главният източник на стопански блага и препитание на населението.

“Най-плодородната местност, която дава първокачествена пшеница и сладко грозде е земята на с. Мурсалково (дн. Спасово, Чирпанска околия). Турците изгарят нашето село Спасовица (на 2 км. от дн. Мурсалково до Видьовата чешма). Според преданието жителите на с. Спасовица са избити, а някои скриват в горите. Сегашното село Мурсалково е основано през XV в. от Мурсал Ходжа. Той постро-

ява чифлик и при него се завръщат разбягалите се при нашествието българи, за да му обработват земите. И постепенно тези селяни с голям труд, денонощно работене и големи спестявания успяват да станат собствени на тия полета. Те не само работели земеделие, но посадили и лозя, та всеки да си има у дома вино, ракия и петмез в изобилие. Така щото мурсалковци с достойрство са заместили във всяко отношение старите траки, които населявали и обработвали чирпанските полета, дето всичко се изливало в преизобилие.”¹¹

В м. Текира са разположени воденици и мелници с по 7-8 камъка. Житото се прехвърляло от камък на камък с помощта на конските мелници, за да се получи първокачественото брашно “хас” за износ.

Яхнаджийството (добивът на растително масло от сусамово семе) също е развит занаят в Чирпан. Семето се изпичило и също се мелело на конски мелници докато се получи тахан (гъста омаслена каша), чрез пресоването на която се получавал шарланът.¹²

Обширните тревисти полета около Чирпан създават възможност за паша на едър и дребен добитък както и за много скотовъдци и джелепи на биволи, волове овни, коне, магарета, хергелета (стадо коне). Трите български “салхани” (кладници) в града произвеждат пастърма, суджук и сурови кожи за продан.

Други чирпанлии закупуват яйца, сирене и кашкавал карат стоките за Истанбул на кервани, предвождали от керванджия башия. Той яхва кон, държейки червено знаме – емблема за свободно пътуване през царските вилаети. Кашкавалджиите стигат дори до Египет, Триполи и Тунис през годините 1856-1870.

В Чирпан се раждат чудесни овочия (ябълки, хинапи, смокини, бадеми, кайсии, сливи и круши), плодове (пъпеша, дини) и зеленчуци (чеснов и червен лук).

Рилският метох в Чирпан е построен на дворно място, дарено на манастира от

дядо Гърмян (потомствен грънчар, живял във II половина на XVIII в.). В източната част на дворното място е неговата грънчарска пещ и къщата на осиновента му дъщеря презвитера (жена да свещеник), както и т.нар. “Духовен кладенец”, който се ползва от цялата махала.

По времето на рилския таксидиот хаджи Агапий метохът в Чирпан се превръща в истинско училище, дето се добива образование “ по гражданска ръкописка азбука”. По негово време се извършва най-силно народностно обособяване на българите, благодарение и на него.

Самоотвержени и доблестни чирпанци стават господари на своето убеждение и смело се застъпват пред турските власти за построяване на църква и откриване на училище.

Още през 1720 г. много чирпанци владеят словестно българското писмо и преписват богослужбни книги. През 1754 г. в града има параклис “Св. Безсребърници Козма и Дамян” и в него богослужението се извършва на църковнославянски, вместо на гръцки език.

На таксид в Стара Загора, Чирпан и Чирпанско, х. Агапий спестява за времето 1839- 1845 г 2,000 гроша, които той дарява на манастира когато се издига южното крило на сградата.

И днес пред иконостаса на главната манастирска църква “Рождество Богородично” могат да се видят два големи месингови свещника с по три декоративни свещи, по столчетата на които се чете: “Искупи са и пренесе са во светую обител Рылскую от преподобньших братья х. Агапий йеромонах и г. Паисия за душевное их спасение и вечно воспоминание 1869 май 21”.¹³

“... На 1844 отидох в Йерусалим и като си дойдох на другата година заминах на Чирпан. Чирпанците ме предумаха и молеха ме да дойда у Чирпан и аз като се благодарих у них оставих Захара (Ст.

Загора) и доход на Чирпан. Най-напред обнових метохо. На владиката покойния Никифор, несребролюбец платих му 100 гроша и селата и метохо на хубаво място човеците Богобоязливи почитат свещеническио ми чин Почнах да им казувам слово у църквата. Могу патих заради училище и така после созида се. Тиа се благодариха в мене и ме почитаха. Аз бях благодарен в них. Госте за манастиро водих сякоя година и по един пат и по два пати. Спечелих и по нещо за старостта си сос труд и главоболие. Приимах и два момъка и ги воспитах доколкото можех. Едното пратих у манастиро и покалугерихме (о. Теодосий) како и мене са покалугерили, а другото като изучих да стане достоен за учител у Чирпан и като го учаних и е то прави учителство три години в Чирпан и две в Мустафа паша. Така го изисква времето благодарение на Чирпан живях там девет години мирно и спокойно... Прочее щото живях по мир насам, поучавах християнето на метохо си и по църквите казувал съм слова и поучения наизуст доволно и проповядвах спореди диаконството си, половината писани поучения изгубиха ми се. Земати го тоа оня после се тражихо и така се изгубиха.

Х. Агапий свещеноинкоу рылехий

Ето человек создаде се, уподоби се. Ето како сон приходят Бидох, бедох, бидох и няма ме, книжката остава за спомен.¹⁴

Декоративната дърворезбата и стенна украса на Чирпанската стая в Рилския манастир е изключително стегната и изискана. В центъра на тавана е разположена осмолистна ажурна розета. В един стъбелния кръгъл беловаросан отстъп са разположени лозови клонки, листа и гроздове. Изписаната в едър план лоза е централното стенописно изображение.¹⁵ Изписаната лоза на тавана на Чирпанската стая от 1835 г. в Рилския манастир изразява както нейният християнски смисъл, така

и значението на лозарството за Чирпан по онова време.

Живописните изображения на древно-християнската иконография в катакомбите са главно символични, а не исторически т. е. събитията и лицата се изобразяват със символи, известни само на християните. Маслиненото клонче служи за символ на мира, а лозовата клонка символизира единението на вярващите в Христа.

В центъра на християнското богослужение стои най-важното свещенодействие – литургията, когато се възнасят не само молитви и песнопения към Бога, но се принася и безкръвна жертва за греховете на хората и възпоменание страданията и смъртта на Иисус Христос. На вярващите се дава във вид на хляб и вино самото тяло и кръв Христови за по-гясно съединение с Него и достигане да вечен живот.

Хлябът и виното служат за вещество на тайнството Евхарзстия (= причастие), тъй като сам Господ Иисус Христос избира хляб и вино за Тайната вечеря, където изрича, “Аз съм хлябът на живота (Йоан 6: 48) и “Аз съм истинската лоза и моят Отец е лозарят. Всяка пръчка у мене, която не дава плод Той отрязва и всяка, която дава, чисти, за да дава плод повече. Аз съм лозата, вие пръчките. Без Мене не можете да вършите нищо (Йоан. 15: 1, 2, 4 и 5).¹⁶

Град Чирпан и околията са разположени на хълмиста местност, образувана от южните склонове на Средна гора. Сухите и пропускливи почви, съставени от скални части с различен минерален състав създават условия за виреене на лозата и нейния плод с изключителни качества.

В края на XVIII и целия XIX в. Чирпан е зевмеделски и лозарски град. Грижата към лозята е голяма, тъй като занаятчията лете е на лозето а зиме в дюкяна. До 1930 г. Чирпан и околията се славят

със своите сортове грозде – белите Афуз Али, Димят и Мискет, червените- Памид и Мавруд.

Освободителната война 1877/78 г. заварва лозарството в България в цветущо положение. При появата на филоксерната зараза (червеят) по лозята през 1883 г. Чирпан загубва един от главните си поминъци и голяма част от мъжкото му население е принудено да емигрира.¹⁷ Гроздоберът на лозята започва от Кръстовден (14 септември) като гроздето се събира в кораби.

Светогорският метох в Чирпан се намира, в двора на храма “Св. Богородица”. На долния етаж е прилепена една мааза (изба), където каца за грозде е събрала 3-4 кораба грозде. Има още една изба, дълбока около два човешки боя за разни бурета от 70-80 мери вино. Там е и хамбарът с отделения за жито и водникът с бакърени (медни) съдове за храна и пиене. Няколко седмици след гроздобера лозята се заравят – техните корени се затрупват с пръст, за да не замръзват през зимата.

На Трифоновден всеки стопанин ходи на лозето си, за да го нагледа. Като отреже по една пръчка от три корена лоза, той гледа дали е здрава или замръзнала. На Св. 40 мъченици, стопаните отравят пръстта от корена на лозата, режат я и копаят.

На празника Преображение чирпанлии носят в църквата първият плод грозде за освещаване, след което имат вече право да вкусят от него. Така се освещава в църквата и семето за снеене на Симеоновден, преди това се прекарва през златна венчална халка.

Още през 1835 г. чирпанското, както останалото българско население е принудено да се разселва из разни краища на империята (Първомайско, Хасковско и Мала Азия). Чирпанските българи, където и да се намират носят чувството за съпринадлежност към род и вяра и ревностно пазят чистотата на традиционните празници и обичаи.

В с. Динево, Хасковско в средата на XIX в. се заселват няколко рода от Чирпан, които се занимават с лозарство. Виден представител на чирпанлии в селото е Хаджи Митьо Иванов род. 1836 г. и е “убит по погрешка” по време на лов през 1918 г. Хаджи Митьо забогатява от търговията с вино. Всяка година след Димитровден той кара вино в дамаджани (големи стъклени съдове) с вино на волска кола в Цариград. Със средства на х. Митьо през 1851 г. се издига църквата “Св. вмч. Георгий” в селото. Съществува предание, че в нейните основи е вградена сянката на мома, а в камбанарията – сянката да момък. Двата след извесно време заляняват и умират. Хаджи Митьо построява къщата си до църквата, стаи от които предоставя за килийно училище. През 1900 г. неговата къща е умишлено запалена и изгорена.

През 1906 г. опасната буболечка филоксера унищожавя лозята в с. Динево, откогато диневци празнуват Св. Трифон Зарезан. “На светеца колят по два добитъка на самото лозе”. Жените месят колаци с квас (кръгли хлябове), просоряват ги и ги раздават на “наченки” (кръстосани резанки) по махалата. Най-старият мъж в селото се окичва с венец от лозови пръчки и зарязва първата лоза. Поливайки я с ракия, той изрича: “Хаде Св. Трифон да помага, да дава берекет!”

В с. Бориславци, Хасковско (също с чирпански преселници от Мала Азия) свещеникът извършва водосвет и всеки чифчия (стопанин) си взема от нея, за да напръска с нея лозята и нивите, накърмя овцете и ги кичи с лозови пръчки. В с. Бориславци стопаните зарязват само една лоза, от която отрязват три пръчки като ги заравят в земята за берекет. Към мъжа, който зарязва лозата се обръщат: “Трифоне, къде си?” “Тук съм.” “От грозда не можеш да се видиш! Изтърси гроздето върху лозето”. Трифон полива лозето в четирите му края, за да се образува кръст.¹⁹

От незапомнени времена в Бачковската Св. обител на Светлия понеделник (втория ден на Великден) всяка година се извърша тържествена кръстна лития с Бачковската Чудотворна икона на Майката Божия до мястото на нейното изнамиране – м. “Клувията” и обратно. Това събитие е изобразено на външната северна стена на трапезарията в Бачковския манастир през 1843 г.

Облеклото на голяма част от множеството, напирало да излезе от манастирските порти и да се влее в тържественото шествие с Чудотворната икона е чирпанско и пловдивско. По това време Чирпан влиза в Пловдивския санджак.

Някои от мъжете са облечени като чорбаджии, други като еснафи или селски първенци. Мъжете са обути в бели вълнени чорапи и плитки папук чийски еминии (обувки).

Никола Събчев описва, подробно портрета на двама видни чирпаили – Хаджи Кольо Петков и Хаджи Стамо. И двамата са обесени от турците през 1836 г. след жестоки мъчения пред собствените им дюкяни, затова че са заподозрени в разговор срещу властта.

Хаджи Стамо (занимава се с търговия на зърнени храни, брашно, вино и добитък): “Хаджи Стамо е с бръсната глава, от темето на която се спуща дълга плитка чак до врата, покрита с черно таке. Околоръст до ушите, като кравай с навито черно синьо поясче с ресни по края, наречено шал от домашна вълнена тъкан. Ризата му е от домашно платно с широки ръкави. Х. Стамо е облечен в шаечна салтамарка – презрамушка и с елек отпред, на който се редят чести петелки и копчета. Елекът също в от домашен плат със сурми (иви), препасан около кръста с тъмночервен пояс от домашна вълнена тъкан с ресни по края. Шаечните му черносини потури са широки, нагърчени с дълго дъно с крачоли, закопчани по це-

лия пицъл. Под коленете са препасани с червено, вълнено, тясно коланче, завършващо с 3-4 реда гайтан. Празничен ден х. Стамо се обува с бели вълнени чорапи и с плитки папуци, а в делник с цървули”. Главите на мъжете от шествието са покрити с калпаци от овча кожа увити с пешкир или къс вълнен шал.

Градските първенци носят дълги кюркове от чоха (сукно) с кожички по врата и отворени предници на дрехата. Дълбокото дъно на потурите им се люлее от тежестта между глезените и краката. Облеклото на богатите мъже е боядисано, а бедните носят дрехи в естествения цвят на вълната.

В литийното шествие с Чудотворната икона се открояват главите на жени, покрити с хаджийски чумбери или с бели кърпи за глава, дълги до кръста.

Богатите гражданки имат “кошлобан” (шапчица във вид пресечен конус, увита с копринена на цветя кърпа). Фустанелите им са съставени от пола и блуза.

Невестите са в кюркове (кожуси) с “боази” (обшивки) от лисичи кожи по ръкавите на предниците. Всяка булка облича такъв кожух за първи път, за да го носи после само на празник, хоро или събор.

До 1912 г. женската носия и гиздилки в с. Бориславци, Хасковско се състои от: грижове (вълнени черни сукмани, без украса); “предена на разбой риза” (тъкана на стан); “копчета” (сребърни пафти) на кръста; гащи “пачи” до глезените от бяло домашно платно, “обшити с тентела на дяволчета и деверчета”. Жените носят на главите си бели дялбени от домашно тъкано платно, а краката им са обути в “лескави пентофи” (лъскави пантофи) за празник и “путими” (дълбоки обувке) за делник. Лятно време те са облечени в “саги” (саи от домашно тъкано алено платно на зелени иви).

Венчалната женска риза се носи да понеделника на сватбата и се скрива “за

умиране” (за погребение). След 1920 г. жените започват да носят дълги фърбяляни, вълнени червени рокли и блузи “с надуени рамене” (буфан ръкави).

На сватбата калманата (кумата) прибулва булката, която вече е изплетевна на 8 плитки. Първо тя и навива на шията бял ръченик (тесен домашно тъкан бял плат, широк около 30 см. Върху ръченика се забражда дялбен, от домашно предена и тъкана коприна, закрепен с карфички. Челото на булката се закрива от “кюстелия от ермелици” (сребърни пари нанизани на плат), купена китка от сребро – “химаил”, стоящ над челото. Върху червеното копринено було се закрепва отпред на челото

“спусняк”, а отзад – “задница” (сребърни пари зашита върху плат).

Булченските накити се носят до “поврътки” (понеделника на сватбата).

Богати и бедни, градски и селски първенци, невести и моми, възрастни и деца, водени от духовници са един до друг в шествието с Бачковската Чудотворна икона на Майката Божия. Всички те без разлика на богат и сиромаш са обединени от робската си участ и грижа за опазване на род, отечество и вяра.

В шествието, на празник и в ежедневието българите са неделими в своя полет към по-радостни дни.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Вазов, Ив. Великата рилска пустиня. 1921. с. 19-44.
- ² Климент Рилец. Как са отивали на поклонение при Св. Иван Рилски през време на турското робство. Дух. култура, кн. 11-12, 1954.
- ³ Събчев, Н. История и етнография на град Чирпан. 1938, с. 57.
Никола Събчев (род. 1860 г.) е изтъкнат родолюбец и краевед. Той учителствува 33 години в Чирпан и написва правдиво и подробно неговата история и етнография.
- ⁴ Кондарев, Никола и Гаврилов Н. История на Чирпан и Чирпанско. 1987, с. 67-68.
- ⁵ Запис на автора през 1980 г. от арх. Климент Рилец (1900-1985), духовен песател, кандидат на богословските науки.
- ⁶ Славянски ръкописи в Рилския манастир т. I. 1986. С. 89-90.
- ⁷ Арх. Климент Рилец. Рилските духовници таксидиоти. Дух. култура, 1953, кн. 11.
- ⁸ Хаджи Агапий (1813-1868). Описание на живението ми (първата ръкописна история на Рилския манастир). В словата и проповедите заедно с Описание Священиа Болгарския Лаври или Свещенаго манастирѣя Рылскаго, подвързани с Описание на живението ми (автобиографията на Х. Агапий) се съдържат християнски поучения с примери от живота на Божи угодници. Словата на Х. Агапий са актуални и емоционални. Той не само занимава учениците спсалтикия, четмо и писмо и църковен служебник, но ги учи и на родолюбие.
- ⁹ Събчев, Н. История и етнография на град Чирпан. с. 127-130.
- ¹⁰ Събчев, Н. История и етнография на град Чирпан. с. 34-43.
- ¹¹ Андонов, Ив. Из спомените ми от турско робство. 1995.
Иван Андонов е роден в с. Мурсалково (дн. Спасово, Чирпанска околия). Неговият баща е син и внук на свещеник. Майка му Бона Тодорова е работна и уредна стопанка. Тя ражда 6 момичета и 3 момчета, сред които е Иван.
“... Аз съм се родил на нивата в м. Малките брестчета, както са жънели с баща ми и други жътвари. Това било на 28 юний 1854 г. през деня след пладне. Майка ми ме завила с престилката си, баща ми и е помогнал та се качила на кобилата и ме откарала в селото. В неделята, когато ме кръщавали, случили се у дома на гости хаджи Ананий таксидиотин от

Рилския манастир. По негово желание кръстен съм Иван. “ Иоан ке будет отсякъл манастирския човек (на Св. Иоан).”

¹² Кондарев, Никола и Г. Гаврилов. С. 71.

¹³ Колева, М. Рилският таксидиот Хаджи Агапий- Дух. култура. 1985, кн. 8, с. 27-32.

¹⁴ Х. Агапий. Описание на живението ми. лист 3 и 5 а.

Рилският манастир плаща годишен данък на гръцките духовни власти за извършване на таксидиотска дейност от негова страна. Рилският брат х. Агапий платил 800 гроша на търновския митрополит Неофит за таксидиотството си в Ст. Загора и на пловдивския митрополит Никифор – 100 гроша за Чирпан и Чирпанско (вж. Ив. Снегаров. Гръцки документи за Рилския манастир. ГДА т. XIV, 3, 1964. с. 195.

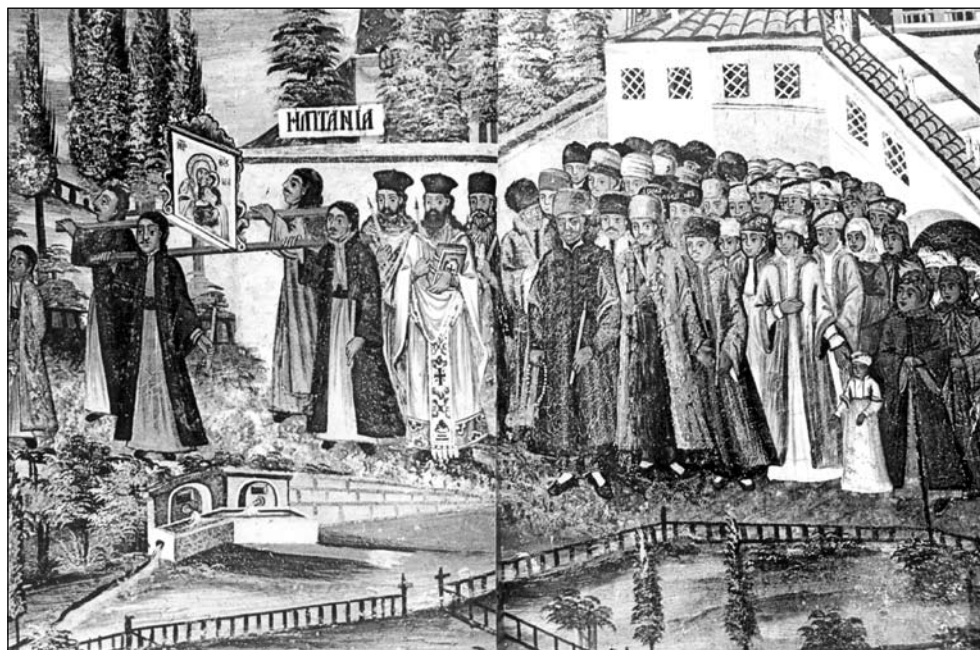
¹⁵ Рилският манастир. Албум (история, архитектура, резба и стенописи), БАН, 1957, с. 39-42.

¹⁶ Нестеровский, Еп. Литургия или наука за богослужението и православната църква. 1931, с. 108-110, 199, 206-207.

¹⁷ Топалов Н. Изложение от Чирпанския общограждански културен комитет. Чирпан в стопанско и икономическо отношение. 1925. Чакъров, В. Лозаро-винарска България.

¹⁸ Събчев, Н. История и етнография на град Чирпан. с. 156-157.

¹⁹ Запис на автора през 1971 –1972 г. от с. Бориславци, Хасковско, от Неделя Димитрова Ангелова – род. 1869 г. в с. Коджа бунар (М. Азия), омъжена в с. Сюит (М. Азия). Родът и е от Чирпанско. Преселена в с. Бориславци през 1914 г. Султана Николова Арнаудова – род. 1894 г. в с. Тъйбелен (М. Азия). Нейният род Чакъровци е от Чирпан, преселен в Мала Азия през 1835 г. Христо Янев Гюдженев – род. 1895 г. в с. Тъйбелен, (М. Азия) и Злата Димитрова Гюдженова – род. 1900 г. в с. Тъйбелен (М. Азия). И двамата са от чирпански родове, преселени в Мала Азия през 1835 г. от с. Динево, Хасковско. Никола Стефанов Костов – род. 1907 г. в с. Тъйбелен (М. Азия). Неговият дядо Аврам бил чирпанлия, преселен там в 1835 г. и Петка Жекова Лавчева – род. 1884 г. в с. Динево. Родът и е от Чирпан, преселен там през 1935 г.

Шествие с Чудотворната Бачковска икона, 1851 г., стенопис

THE CHIRPAN (VAZOV'S) GUEST ROOM
IN THE RILA MONASTERY

Summary

Maria Koleva

All prospering Bulgarian villages participated in the restoration of the Rila monastery after the devastating fire in 1833 – giving their material and moral contribution to the common efforts in achieving the goal.

In 1835, the citizens of the town of Chirpan provided the finance means and bought one of the guest rooms of the monastery, situated in its eastern wing.

In 1985, the exhibition “Interior of the Chiprovtsi guest room from mid-19th century” opened in the Chirpan room. The exhibits reveal the spiritual involvement between the Chirpanians and the Rila monastery, illustrate their everyday life, inimitable diligence and mutual aid.

The Chirpanians are known as men-of-honor, they willingly keep to their traditions and make every effort for the spiritual advance of their fellow-countrymen.